

„...cercetării sociologice care se ocupă cu dezvoltarea socială și economică a județelor și care încearcă să identifice și să analizeze factorii care influențează dezvoltarea socială și economică a județelor...”

INDICATORI AI DEZVOLTĂRII SOCIAL-ECONOMICE IN PROFIL TERRITORIAL

Dorel Abraham

O direcție importantă a cercetării sociologice, cu virtuți euristice recunoscute deja din punctul de vedere al sociologiei dezvoltării, o reprezintă elaborarea indicatorilor dezvoltării social-economice și tipologizarea pe această bază a județelor. Abordarea procesului de dezvoltare social-economică în profil teritorial din perspectiva teoretico-metodologică a indicatorilor sociali facilitează atât fundamentarea și controlul științific al activității practice de dezvoltare planificată a zonelor țării — pe direcțiile stabilite în Directivele Congresului al XIII-lea al Partidului Comunist Român — cît și elaborarea unei teorii sociologice specifice acestui domeniu al realității.

În acțiunea concretă de clasificare tipologică a județelor, acceptind ca date delimitările teritoriale și baza de date statistice (așa cum figurează ele în anuarele statistice, de exemplu) principalele probleme care apar sunt legate de selectarea criteriilor sau indicatorilor pentru tipologizare, ponderarea indicatorilor, construirea unor indicatori sintetici sau agregarea indicatorilor și clasificarea județelor.

1. Selectarea indicatorilor

Cercetătorul se află deseori în următoarea situație contradictorie : pe de o parte trebuie să dispună de un sistem exhaustiv de criterii, pe de altă parte, să reducă numărul acestora la cele semnificative și operaționale. Întrucât sistemele foarte mari de indicatori sunt dificil de manevrat, calitatea tipologiei depinde de gradul în care selectarea criteriilor sau indicatorilor este apropiată de înțelegearea structurii procesului analizat și a factorilor săi determinanți. În abordările științifice, alegerea criteriilor pentru clasificare se realizează de regulă pe baza determinării setului sau listei de indicatori reprezentativi. Dar, deși s-au dezvoltat multiple procedee de reducere cum sunt : simplificarea dimensiunilor, preselecția logică, reducția pragmatică, funcțională, principiul de invarianță etc. nu există încă reguli precise de aplicare.

În studiul nostru, în funcție de scopul propus — acela de a evalua nivelul și structura dezvoltării social-economice a județelor — în alegerea indicatorilor am pornit de la acceptarea modelului de societate socialistă multilateral dezvoltată așa cum este definit în documentele de partid și care are ca dimensiuni majore ale politiciei de dezvoltare în profil teritorial domeniul economic și social, precum și structura demografică, modernizarea și cultura. Prin urmare, denumirea sintetică de dezvoltare economico-socială nu numai că nu separă cele două domenii dar include și dimensiunile demografice, culturale și modernizarea. Avind în vedere această rea-

litate multidimensională am încercat abordarea ei printr-un sistem multidimensional de indicatori.

Luând în considerație dimensiunile amintite, care desigur că în realitate se găsesc profund interconexe, am căutat să selectăm grupuri sau „pachete” de 4—5 indicatori pentru fiecare dimensiune sau domeniul care să constituie atât mijloace de informare privind nivelul de dezvoltare, cît și mijloace de evaluare a structurii procesului, respectiv de evidențiere a tendințelor și schimbărilor în nivelul și structura procesului de dezvoltare a județelor.*

În același timp, în elaborarea setului de indicatori reprezentativi am avut în vedere o serie de exigențe, de care am încercat să ținem seama, dintre care amintim :

- să fie mai degrabă output orientați decit input ;
- să aibă o valoare informativă crescută pentru a putea fi comprehensivi pentru problematica studiată ;
- să fie relevanți pentru activitatea de conducere social-politică în profil teritorial ;
- să fie relevanți pentru efectele diferențiate ale dezvoltării în planul structurii sociale ;
- să existe baza informațională necesară acoperirii lor cu date în dinamică ;
- să exprime prin agregare în raport cu indicatorii primari creșteri sau descreșteri semnificative („sensibilitatea”) ;
- să nu ofere prin agregare rezultate „catastrofice” în sensul că pentru modificări mici ale indicatorilor primari să se obțină modificări mari sau salturi ale indicatorului sintetic sau agregat (funcția anticatastrofică) ;
- să existe posibilitatea asamblării lor într-un model sistemic al procesului de dezvoltare zonală ;
- rezultatul obținut prin agregare să fie cît mai puțin compensatoriu pentru domeniile studiate.

În selectarea celor 24 indicatori reprezentativi ne-am folosit — de analiza corelațională și factorială a unei liste mai mari de criterii.

2. Ponderea indicatorilor

În realitate nu toți indicatorii sunt echivaleanți, respectiv nu toți influențează în aceeași măsură procesul studiat.

Variatele niveluri de mărime, creștere și dezvoltare existente în cadrul județelor ne sugerează că există anumiti indicatori care, dirijat sau nu, au efecte mai mari în evoluția județelor. Or, dacă nu toți au același „aport”, respectiv nu „concură” cu aceeași pondere la determinarea gradului de dezvoltare social-economică a județelor, atunci se pune problema acordării importanței cuvenite pentru fiecare.

În general, din păcate, în științele sociale pînă acum, anumiți indicatori mai cunoscuți sunt considerați mai autonomi și mai importanți. O primă pondere se realizează prin standardizare și deseori este considerată suficientă. Alte metode folosesc opinia specialiștilor. În ceea ce ne privește,

* Pentru a putea analiza, comparativ pe județe, dinamica procesului de dezvoltare în profil teritorial, metodologia utilizată este, în esență, aceeași cu cea care a stat la baza analizei tipologice a județelor din 1979 (vezi „Viitorul Social” — nr. 4, 1979), Datele cercetării se referă la anii 1977 și 1983.

considerăm că după ce au fost standardizați, respectiv aduși la aceeași unitate de măsură, ponderile indicatorilor considerați reprezentativ rezultă din „contribuția” pe care fiecare indicator o are la explicarea matricei de corelații perechi, matrice care presupunem că reflectă difuz structura fenomenului studiat.*

S-a presupus că valorile pentru fiecare indicator nu depășesc anumite limite sau praguri rațional admisibile.

Lista indicatorilor calculați pe cele 5 dimensiuni, cu ponderile rezultate este următoarea (în 1984 s-a renunțat la indicatorul personal sanitar la 1000 locuitori care nu se regăsește în Anuarul statistic):

Tabelul 1

Lista indicatorilor utilizați pentru măsurarea dezvoltării social-economice a județelor și importanța lor relativă

Nr. crt.	Dimensiunea Denumire Indicator	Mod calcul	Ponderea relativă	OBS.
0	1	2	3	4
1	Producția globală industrială	$\frac{\text{Prod. glob. ind.}}{\text{nr. locuitori}} \cdot 1000$	33,1	
2	Producția globală agricolă	$\frac{\text{Prod. glob. agr.}}{\text{Supr. teren agr.}} \cdot 100$	24,1	
3	Fonduri fixe	$\frac{\text{Fonduri fixe}}{\text{nr. locuitori}} \cdot 100$	23,0	
4	Număr mediu personal muncitor	$\frac{\text{Nr. md. pers. munc.}}{\text{nr. locuitori}} \cdot 1000$	39,7	
5	Personal muncitor în industrie	$\frac{\text{Pers. munc. ind.}}{\text{total pers. munc.}} \cdot 100$	38,5	
	<i>Socială</i>			
6	Număr personal muncitor din servicii	$\frac{\text{Nr. pers. munc. serv.}}{\text{total pers. munc.}} \cdot 100$	27,5	
7	Populație urbană	$\frac{\text{Pop. urbană}}{\text{nr. locuitor}} \cdot 100$	36,9	
8	Volum vinzări mărfuri alimentare	$\frac{\text{vol. vinz. mărf. aliment.}}{\text{nr. locuitori}} \cdot 1000$	38,5	
9	Volum vinzări mărfuri nealimentare	$\frac{\text{vol. vinz. mărf. nealimentare}}{\text{nr. locuitori}} \cdot 1000$	35,9	
10	Paturi în unități de asistență medicală	$\frac{\text{nr. paturi în unit. asist. med.}}{\text{nr. locuitori}} \cdot 1000$	23,8	
	<i>Demografică</i>			
11	Densitatea populației	$\frac{\text{nr. locuitori}}{\text{supraf. județ}}$	21,0	

* Ponderile care redau importanța indicatorilor selectați au fost calculate prin înmulțirea sumei săratăției variabilelor respective în primii 4 factori principali (analiză factorială Hotelling) cu valoarea proprie a factorilor respectivi.

(Continuare) Tabel 1

	0	1	2	3	4
12 Mortalitatea infantilă	nr. decese sub 1 an	1000	23,3	scalare	
-nr. născuți vii				inversă	
13 Spor natural	spor natural	100	43,0		
	nr. locuitori				
14 Divorțuri	nr. divorțuri	100	25,1	scalare	
-nr. locuitori				inversată	
IV 15 Indice migrație netă	Pop. în t_1 - pop. în T_0				
	$(t_1 - t_0)$	1000	23,9		
	pop. în t_1				
<i>Culturală</i>					
16 Număr abonamente TV	nr. abonament TV	100	27,7	abonamente	
	nr. locuitori				
17 Număr spectatori cinema	Nr. spect. cinema	1000	19,7	spectatori	
	nr. locuitori				
18 Număr cititori înscriși în biblioteci publice	nr. citit. bibl. publice	100	18,0		
	nr. locuitori				
19 Număr case de cultură și cămine culturale	nr. case cult. și căm. cult.	1000	22,3		
	nr. locuitori				
20 Nr. cadre didactice în licee	nr. cadre didactice în licee	1000	27,4	cheltuieli	
	nr. elevi în licee				
<i>Modernizare</i>					
21 Grad modernizare drumuri	lung. drum. modern	100	19,3		
	lung. totală drum.				
22 Consum apă potabilă pt. uz casnic	vol. total apă potab. consum uz casnic	1000	33,3		
	nr. locuitori				
23 Număr abonamente telefon	nr. abonamente telefon	100	32,3		
	nr. locuitori				
24 Suprafață locuință nou construită	total suprafață locuință nouă construită	1000	25,4		
	nr. locuitori				

3. Construirea indicatorilor sintetici și clasificarea județelor

Dintre metodele folosite în clasificarea tipologică a județelor sau zonelor, care pot fi desemnate prin tipologia formală, funcțională, economică și multierierarchicală, am considerat că ultimul tip este mai aproape de complexitatea procesului de dezvoltare zonală și permite o evaluare comparativă, desigur aproximativă, a entităților social-economice respective.

Pentru evaluarea gradului de dezvoltare social-economică a județelor având în vedere cele spuse, se poate construi un indicator sintetic sau

indice compozit denumit scor care redă poziția județului în clasificarea ierarhică respectivă. Formula este :

$$S_c = V_{rs_1 p_1} + V_{rs_2 p_2} + \cdots + V_{rs_n p_n}$$

Se obțin astfel pentru datele din 1983, comparativ cu 1977, respectiv pragurile de variație, următoarele grupuri de județe (tabelul 2), reprezentate și grafic.*

Tabelul 2. Gruparea județelor din punct de vedere al nivelului lor de dezvoltare social-economică în 1977 și 1983

ANUL	GRUPA I	GRUPA II	GRUPA III	GRUPA IV	GRUPA V	GRUPA VI
1977	Brașov Constanța	Prahova Galați	Harghita Covasna	Iași Bacău	Mehedinți Suceava	Vrancea Bistrița-Năsăud Teleorman
	Hunedoara	Caras-Severin	Mureș	Tulcea	Buzău	
	Timiș	Argeș	Bihor	Dimbovița	Sălaj	Vaslui
	Sibiu	Brăila	Arad	Satu-Mare	Olt	Botoșani
	Cluj		Maramureș	Alba	Dolj	Ilfov
					Gorj	
					Ialomița	
					Neamț	
					Vilcea	
1983	Brașov Constanța	Sibiu Prahova	Arad Maramureș	Suceava Vilcea	Olt Harghita	Vaslui Teleorman
	Timiș	Galați	Gorj	Bistrița-Năsăud	Botosani	Călărași
	Hunedoara	Argeș	Bacău	Mehedinți	Vrancea	Giurgiu
	Cluj	Caras-Severin	Alba	Dimbovița	Ialomița	

4. Concluzii principale

Principalele constatări care se pot desprinde comparind rezultatele obținute în clasificările tipologice la cele două momente vizează pe de o parte schimbările produse în importanță și semnificația indicatorilor care

* La analiza și prelucrarea datelor am beneficiat de ajutorul colegilor : cercetător șt. pr. Sandu Dumitru, analist Anca Ialomițeanu și statistician Adriana Nistor.

Rezultatele obținute reflectă, în limita datelor analizate, dinamica procesului de dezvoltare atât în funcție de valorile indicatorilor respectivi, pe cele cinci dimensiuni sau domenii, cât și pe total indicatori.

Răscalarea indicatorilor ale căror valori „evoluează” în sens contrar procesului de dezvoltare permite în mare măsură evitarea compensației sau principiului contradicției în agregarea indicatorilor. Indiscutabil însă că o anumită compensație și implicit pierdere de informație se produce prin agregarea indicatorilor, datorită în principal efectului de medie. De aceea, analiza clasificării tipologice obținute pe baza unui indicator sintetic poate fi completată prin urmărirea aportului pe care fiecare indicator sau grup de indicatori îl are în plasarea unui județ într-o anumită poziție sau clasă, obținându-se astfel, într-un fel, o imagine „structurală” a grupului respectiv.

Hărțile cu valoarea județelor sunt publicate în apărare.

Fig. 1

Fig. 2

caracterizează procesul de dezvoltare și, pe altă parte, redistribuirea județelor pe scara dezvoltării economico-sociale.

Se observă astfel în privința indicatorilor o tendință generală de reducere în perioada 1977—1983 a decalajului dintre importanța diferenților indicatori în caracterizarea procesului de dezvoltare economico-socială. De exemplu, decalajul relativ mare dintre indicatorii care reflectau importanța dezvoltării industriale și agricole se reduce considerabil. În același timp are loc o schimbare a importanței unor indicatori fie în sensul de creștere a acestora cum este cazul cu indicatorul vinzării de mărfuri alimentare la 1000 locuitori, fie de reducere a importanței cum este cazul sporului migratoriu. În același timp se constată că cea mai stabilă dimensiune rămâne cea reflectată de indicatorii demografici. Astfel de constatări converg spre ideea creșterii semnificației sociale a indicatorilor.

În ceea ce privește schimbările în structura dezvoltării județelor se observă în primul rînd tendința de creștere a numărului județelor care se situează în primele trei grupe de dezvoltare de la 17 în 1977 la 23 în 1983 ceea ce reflectă un proces vizibil de dezvoltare economico-socială generală. De asemenea, se observă o reducere a numărului județelor situate la baza ierarhiei dezvoltării economico-sociale, unele județe cum este Bistrița Năsăud, de exemplu, trecind chiar din grupa a VI-a în grupa a IV-a. Concomitent cu creșterea numărului județelor din grupele superioare și omogenizarea relativă pe această cale, la un nivel superior, a procesului de dezvoltare are loc și o accentuată diversificare a variabilelor de dezvoltare în sensul că crește valoarea dispersiei județelor pe scala dezvoltării de la $\Delta = 272$ în 1977 la $\Delta = 353$ în 1983, situație datorată în principal atât dezvoltării impetuioase a unor județe ca Brașovul, Constanța, Timiș, cit și menținerii la baza scalei care reflectă dezvoltarea economico-socială a unor județe situate în jurul Capitalei (și care sunt dezavantajate în clasificare pentru că au o prte din forța de muncă încadrată în municipiul București). Saltul produs în ultimii şase ani ai evoluției societății socialiste multilateral dezvoltate de majoritatea județelor este rezultatul mai ales a intensității schimbărilor în domeniul economic și social ce au loc prin procesul de participare efectivă a oamenilor muncii la înfăptuirea obiectivelor generale stabilite în Programul partidului de ridicare a țării pe noi culmi de progres și civilizație.

